

УДК 323(477)

Н.Ф. РЖЕВСЬКА

ПРОГНОЗУВАННЯ ПОЛІТИЧНЕ ТА СТРАТЕГІЧНЕ: КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ І ЗДІЙСНЕННЯ

Ржевська Ніна Федорівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародної інформації Національного авіаційного університету, докторант кафедри міжнародної інформації Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена визначенню тих характеристик прогнозування в політиці, що роблять його впливовим у підвищенні ефективності та результативності прийнятих політичних рішень і дають можливість запобігати небажаному розвитку політичних процесів.

Ключові слова: політичне прогнозування, стратегічне прогнозування, принципи політичного прогнозування, політичне рішення.

Статья посвящена раскрытию содержания тех характеристик прогнозирования в политике, которые дают ему возможность влиять на повышение эффективности и результативности политических решений и обходят нежелательное развитие политических процессов.

Ключевые слова: политическое прогнозирование, стратегическое прогнозирование, политическое решение.

This article highlights the main sense of such prognostication characteristics in politics that give a possibility to influence on efficiency increase and effectiveness in terms of taking political decisions. As well as, avoiding the objectionable political process development.

Key words: political prognostication, strategical prognostication, political decision.

© Н.Ф. Ржевська, 2012

Постановка проблеми. Наукове визначення прогнозу вказує, що це – «ймовірнісне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі стани того чи іншого явища у майбутньому чи про альтернативні терміни його існування» [4, с. 5]. Звідси, за аналогією, політичне прогнозування – це процес науковообґрунтованого припущення про можливі шляхи розвитку політичних подій у майбутньому, розробки рекомендацій для практичної діяльності в умовах дійсності. У прогнозі висловлюється точка зору щодо можливості настання тієї або іншої події та дається кількісна оцінка його ймовірності. Прогноз у політиці обґрунтовано аналізом та порівнянням реальних фактів, оцінкою діяльності у політиці сил і тенденцій їхньої взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження останнього є досить поширеним у політичних дослідженнях. Його, зокрема, із застосуванням різних моделей використовували: С.Прайс, Д.Бартолом'ю (модель соціальної мобільності); Ван Гіг, П.Чекленд (модель м'яких систем); Дж.Річардсон (модель гонки озброєнь); М.Кондратьєв, С.Маслоу (модель «довгих хвиль»); В.Тихомиров (модель «вісім коліс»); Б.Гаврилишин та інші теоретики Римського клубу (моделі глобального розвитку); Д.Істон, Г.Спіро, Г.Алмонд, Т.Парсонс (моделі функціонування політичних систем).

Мета дослідження. Особливого значення в ключі досліджуваної проблематики набуває вирішення питання співвідношення політичного і стратегічного прогнозування та впливу змісту прогнозних документів на прийняття політичних рішень. Окрім цього нез'ясованою остаточно на сучасному етапі

залишається проблема критеріального аналізу і принципів здійснення прогнозів у політиці.

Основна мета, якій підпорядковане наше дослідження, – визнання тих характеристик прогнозування в політиці, що роблять його впливовим у підвищенні ефективності та результативності прийнятих політичних рішень і дають можливість запобігати небажаному розвитку політичних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті прогнозування політичної сфери доцільно розрізняти два типи прогнозування: політичне та стратегічне. Перше пов'язане з ситуативним аналізом тенденцій, процесів, інтересів акторів та їх взаємодії і виражає можливий стан у короткотерміновій перспективі. Політичний прогноз дуже часто межує з політичними коментарями, що прогнозують разове прийняття політичного рішення або тимчасову поведінку акторів. Для цього виду прогнозування найчастішою є характерна екстраполяція існуючих тенденцій.

Стратегічне прогнозування суттєво відрізняється від політичного. Першочергово воно зумовлене часовим горизонтом. Цей вид прогнозування враховує довгострокові глобальні тенденції та загальну динаміку системи, не прив'язану до одиничних проявів політичної поведінки. Стратегічний прогноз передбачає бажаний майбутній стан та містить перелік принципів і моделей поведінки, що сприятимуть його досягненню. Він виділяє необхідні політичні чи економічні наголоси, що теж у довгостроковій перспективі сприятимуть досягненню бажаного майбутнього. Визначене в стратегічному прогнозі майбутнє або є наслідком існуючих цілей та інтересів, або сприяє їх формуванню. Цінність

даного прогнозу полягає саме в характеристиці його можливостей досягнення бажаного майбутнього, що відрізняє стратегічний прогноз від політичного, де пріоритетом є саме кінцевий прогноз.

Утім, недоцільно протиставляти політичний та стратегічний прогнози, оскільки останній мусить включати перший. Прогнозування короткотермінових кризових ситуацій сприяє кращому розумінню того, якою має бути поведінка актора в довгостроковій перспективі і дає можливості для її поступової кореляції. Стратегічний прогноз перебуває в постійній залежності від політичних коливань. Довгострокові тенденції та тренди можуть знайти своє завершення або сприяти несподівано і не прогнозовано появі нових. За таких умов стратегічний прогноз мусить володіти великим ступенем адаптивності. Водночас саме прогнозування має включати аналіз ризиків невідповідності та несподіваності.

Стратегічний прогноз також відрізняється від стратегічного плану. Останній виходить із чітких зафіксованих і перевірених тенденцій, а в своїй основі містить конкретні завдання та чіткі моделі поведінки. План зазвичай володіє низьким рівнем адаптивності і потребує нової розробки за зміни умов. Стратегічний прогноз є більш абстрактним і скоріше задає межі можливої поведінки акторів, ніж їх чітку модель. Це дає можливість вносити корекції на різних етапах не змінюючи кінцевий результат – бажане майбутнє. Взаємопов'язаність та взаємозалежність у політиці стирають чіткі межі предмета прогнозування.

Стратегічні прогнози залежно від специфіки завдань охоплюють передбачення довгострокових загальних тенденцій розвитку міжнародних відносин, загальних тенденцій зовнішньої політики окремих держав, груп держав, співвідношення сил між ними, визначення ймовірних та оптимальних зовнішньополітичних рішень у межах політичного року та інше.

Процеси глобалізації зумовили розвиток геополітичного прогнозування, де полем аналізу є глобальна політико-економічна картина в певному історичному та інформаційному розрізі. Геополітичне прогнозування, як осмислення результатів основних напрямів розвитку людства, не може бути регулятивною концепцією наднаціонального характеру. Його головна функція – забезпечення системи всезагальної, глобальної або регіональної безпеки. Результати геополітичних прогнозів втілюються в глобальних прогнозах, що стосуються Землі і всього людства [3, с. 31].

Політичне прогнозування передбачає два основні моменти: по-перше, проектування в політичній сфері, розроблення політичних сценаріїв – проектів майбутнього політичного буття, за якими передбачається або планується розвиток подій у певному суспільстві; по-друге, здатність до політичного передбачення окремо взятої особи або групи індивідів за допомогою інтуїції, знання, інтелектуального чи соціального проектування на основі сукупного досвіду.

Важливу роль у складанні політичних прогнозів відіграють дослідження громадської

думки, соціологічні опитування, дані яких є особливо важливими в періоди політичних виборів на різних етапах їхнього проведення. Враховуючи здатність громадської думки різнобічно впливати на свідомість і практичну діяльність людей, регулювати їхню соціальну поведінку, в контексті політичного прогнозування велике значення має опанування майстерністю її формування. Для цього, на думку В.М. Шевченка, необхідно насамперед правильно і своєчасно визначити завдання, проблеми, потреби колективу і сприяти їх обговоренню [6, с. 200-203].

Залежно від наявної в політичних прогнозах картини майбутнього вони спонукають людину або активно прагнути до нього, або протидіяти йому, або пасивно на нього чекати. Тому будь-який політичний прогноз містить у собі як науково-пізнавальний зміст, так і певне ідеологічне призначення.

Слід додати, що ефективне політичне прогнозування можливе лише за умови постійного коригування прогнозів з урахуванням найновішої інформації. Прогнозування не можна розглядати як безумовну констатацію, що характеризується дієсловами «буде», «станеться». Його необхідно розглядати як умовну, інструментальну діяльність, що вкладається у формулу: «може бути або станеться за певних умов». Такий підхід відображений у працях Д. Белла, І. Бестужева-Лади, А. Уткіна та інших учених [1-2; 5].

Отже, прогноз у галузі політики виступає не стільки в ролі традиційного пророцтва, скільки як технологія, що вказує, за яких саме умов і за допомогою яких засобів можна досягнути певного бажаного стану майбутнього.

Практика сучасного політичного прогнозування досить різноманітна відносно його цілей і напрямів, строків, підґрунтя та інструментарію. Відповідно до основних завдань політичної діяльності прогнози можуть бути спрямовані на виявлення основних тенденцій міжнародних відносин; пізнання механізму виникнення й еволюції можливих міжнародних конфліктів; пророкування результату виборчих кампаній; встановлення динаміки впливу основних політичних сил у тій або іншій країні; визначення ступеня популярності політичного лідера і його впливів на зміну політичної ситуації в тій або іншій країні; аналіз можливих наслідків того або іншого політичного рішення й т.д.

Інструментарій політичного і стратегічного прогнозування містить у собі різні види анкетування, якісні й кількісні методи оцінки даних опитування, якісні й кількісні методи оцінки даних опитування, спеціальні системи пророкування.

До проблематики прогнозування майбутнього належать як глобальні питання, що охоплюють великі регіони й людство загалом, так і локальні, але не менш складні проблеми в різних сферах людської діяльності. Відповідно зазначене прогнозування включає: проектування в політичній сфері, розроблення політичних сценаріїв, проектів майбутнього політичного буття, за яким передбачається або планується розвиток подій у певному суспільстві; здатність до політичного передбачен-

ня окремо взятої особи чи групи індивідів за допомогою інтуїції, знання, інтелектуального чи соціального проектування на основі сукупного досвіду. Значною мірою остання складова прогнозування характеризує його як невід'ємний компонент процесу вироблення та прийняття будь-якого рішення, що за наслідками є значущим для особи, що його приймає. Організації приймають рішення, передбачаючи розподіл ресурсів, розміщення об'єктів інфраструктури, добір персоналу, укладання контрактів з постачальниками та споживачами тощо. Індивіди приймають рішення з приводу інвестицій у своє майбутнє, вибору типу кар'єри, висування своєї кандидатури на виборні посади, протистояння ворогам та залучення союзників тощо. Кожного разу принагідно корисно уявляти собі характер можливих наслідків таких рішень [2].

У політичній науці та практиці аналіз і прогнозування йдуть поруч, тому предмет прогнозування можна окреслити, включивши предмети, характерні для політичного аналізу. До них, зокрема, можна віднести: політичний процес, трансформацію інститутів, прийняття політичних рішень, порядок денний, політичну кризу.

Нарешті, об'єктивно, предметом політичного аналізу теж виступає певний стан політичного явища, як, наприклад, інституту чи процесу. Втім, оскільки знову ж таки складно розмежувати політичний процес і діяльність (взаємодію) інститутів, необхідно вибрати прогнозування стану центрального елемента системи. Зокрема, саме таким і виступають політичні інститути, що формують, трансформують і підтримують політичну систему. Отже, найбільш доцільним видається прогнозування майбутнього стану певного політичного інституту, що, в свою чергу, враховує прогнозування політичних рішень, криз, процесів тощо.

Однак на характер та спосіб прогнозу впливає політична система. Тут ми можемо розмежувати прогноз у політичній системі, що формується і що сформована. Для останньої притаманні чіткі тривалі в часі тенденції, тому закономірним способом прогнозування в таких системах виступає екстраполяція. Стабільність і злагодженість системи дають можливість для здійснення точних прогнозів майбутніх станів політичних інститутів та їх можливих загроз. Особливістю прогнозів у стабільних системах є їх довгостроковість.

Значно складніше прогнозувати в умовах не сформованої хаотичної політичної системи. Амплітуда коливань тут надзвичайно висока, і діапазон ймовірностей надзвичайно широкий. Це безперечно ускладнює розробку можливих сценаріїв майбутнього розвитку. В хаотичній системі більш доречно говорити не про точний прогноз, а про точно спрогнозований діапазон можливих майбутніх станів.

Успішні прогнози, на відміну від успішних методологій, існують (З. Бжезінський, Дж. Міршей-

мер, Б. Гаврилишин). На жаль, жодні підходи, теорії та синтези не сприяли наблизенню вчених до цілком узгоджених методів політичного та стратегічного прогнозування.

Значною перешкодою цьому є саме практична реалізація прогнозу. Вже самим фактом своєї появи він може мотивувати поведінку акторів. Відповідно тут можна розглядати два сприйняття політичними акторами прогнозу: як бажаного стану і як альтернативного. Дилема полягає в тому, що прогноз бажаного стану мотивує поведінку акторів на його досягнення, тоді як альтернативний мотивує їх до дій, спрямованих на отримання бажаного і запобігання небажаному стану. Таким чином, прогнозуючи бажаний стан, а не альтернативу дослідник зберігає більше шансів на його практичне втілення.

Важливо вказати на суттєву різницю між прогнозуванням у політиці та економіці. В останній існує загальний перелік можливих криз та інструменти їх розв'язання. Якщо економісти прогнозують інфляцію, то актори вдаються до відповідної цінової та монетарної політики, спрямованої на запобігання даній кризі, або її можливого розвитку. Прогноз у політиці в більшості випадків не має відносно сталого набору можливих криз і вже точно не має сталих інструментів їх вирішення.

Висновки. Як бачимо, прогноз є складним явищем не тільки за своїм створенням, а, можливо, більшою мірою, за наслідками і пошуком методів, що використовуються при їхньому складанні. Однак прогноз не є типовою сформованою структурою, а відрізняється за багатьма критеріями. Спільним для всіх прогнозів є характеристика майбутнього.

Поза всю незаперечність необхідності здійснення прогнозів у сфері політики, з погляду досягнення реальних результатів прогнозування їх не можна та й не слід абсолютизувати. Особливості способів розроблення прогнозів накладають принципові обмеження на їх можливості. Далеко не всі політичні процеси однаковою мірою піддаються прогнозним оцінкам. Крім того, в рамках кожного методу існують десятки способів розроблення прогнозів. Найкращий ефект дає поєднання різних методів. Практика сучасного політичного прогнозування досить різноманітна відносно його цілей і напрямів, строків, підґрунть та інструментарію. Відповідно до основних завдань політичної діяльності прогнози можуть бути спрямовані на виявлення основних тенденцій міжнародних відносин; пізнання механізму виникнення й еволюції можливих міжнародних конфліктів; пророкування результату виборчих кампаній; встановлення динаміки впливу основних політичних сил у тій або іншій країні; визначення ступеня популярності політичного лідера і його впливів на зміну політичної ситуації в тій або іншій країні; аналіз можливих наслідків того або іншого політичного рішення й т.ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл; [пер. с англ.]. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
2. Бестужев-Лада И.В. Методика долгосрочного упреждающего анализа данных в технологическом прогнозировании //

- Социологические исследования. – 2000. – № 1. – С. 37-41.
3. Панарин А.С. Глобальное политическое прогнозирование: учебник для студентов вузов. – М.: Алгоритм, 2000. – 213 с.
4. Рабочая книга по прогнозированию / [ред. И.В. Бестужев-Лада]. – М.: Мысль, 1982. – 320 с.
5. Уткин А.И. Мировой порядок XXI века / Уткин А.И. – М.: Изд-во Эксмо, 2002. – 512 с.
6. Шевченко В.М. Опитування громадської думки з політичних питань: можливості та обмеження / В.М. Шевченко // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць*. – Х.: Вид. центр Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна, 2002. – С. 200-203.